

ДАНИЛО КИШ

РАНИ ЈАДИ

За децу и осетљиве

детињство • сећање • јеврејство • рат • нестајање

Данило Киш

Писац чија је лична и породична историја постала једна од кључних тема његове прозе.

A black and white image of a handwritten signature, which appears to read "Danilo Kiš". The signature is written in a cursive, flowing style.

Животопис у неколико тачака

- Рођен је 1935. године у Суботици, у породици оца Едуарда Киша и мајке Милице Драгићевић.
- Детињство му је обележио Други светски рат: Новосадска рација, пресељење у Мађарску и антијеврејски прогон.
- Отац Едуард депортован је 1944. у Аушвиц и тамо је страдао; фигура несталог оца постаје средишњи мит Кишове прозе.
- После рата живи на Цетињу, затим студира светску књижевност у Београду; касније ради и као лектор у Француској.
- Умро је 1989. године у Паризу.

РАНИ ЈАДИ

Најзначајнија дела

- „Мансарда“ и „Псалам 44“ (1962) – рани романи.
- „Башта, пепео“ (1965) – породица Сам и митологија оца.
- „Рани јади“ (1969) – фрагменти детињства Андреаса Сама.
- „Пешчаник“ (1972) – најсложенији део породичног циклуса.
- „Гробница за Бориса Давидовича“ (1976) – историја, идеологија и страдање појединца.
- „Енциклопедија мртвих“ (1983) – памћење, смрт и достојанство „малих“ живота.

Породични циклус / „Породични циркус“

Три књиге

- „Рани јади“ – свет детета, низ фрагмената и чулних успомена.
- „Башта, пепео“ – отац постаје велика, митска фигура породичног света.
- „Пешчаник“ – документи, гласови и трагови реконструишу оно што је нестало.

Оне, више од било које друге Кишове књиге, обилују аутобиографским елементима.

Шта их повезује

- **Андреас Сам** као аутобиографски двојник писца.
- **Едуард Сам** као књижевни лик изграђен на успомени на Кишовог оца.
- **Рат, јеврејство, прогон, сиромаштво и питање како сачувати прошлост.**

„Скица – цртеж – готова слика“

Киш је однос три књиге Породичног циклуса објаснио сликовито:

„Рани јади“ су скица, „Башта, пепео“ цртеж, а „Пешчаник“
готова слика.

Зашто је ово важно?

„Рани јади“ нису споредна,
„једноставнија“ књига: у њима
су већ присутни Андреас,
изгубљени отац, документи,
јеврејство, рат и механизам
памћења који ће Киш касније
развијати.

Рани јади

Књига о детињству које није престало
да буде детињство, иако је одрасло у
сенци рата.

Историја која улази у породицу

- Код Киша „велика историја“ није апстрактна: она улази у кухињу, школску торбу, породичне документе и детиње страхове. Шта је то обележило његово детињство?
- **Јеврејско порекло по оцу** постаје истовремено чињеница породичног идентитета и узрок прогона.
- **Холокауст** се у „Раним јадима“ најчешће не приказује директно, него преко одсуства, гласина, страха и питања на која дете нема одговор.

Основни подаци о збирци

Објављена је **1969. године**; у коначној верзији има 19 прича, јер је „Еолска харфа“ накнадно додата **1983.**

Који је поднаслов књиге и шта се тиме сугерише?

Поднаслов „**за децу и осетљиве**“ одређује тон: књига је једноставна на површини, али дубоко трагична у подтексту.

Да ли постоји линеарна фабула?

Приче не граде класичну линеарну фабулу; делују као албум успомена, сцена, мириса, звукова и предмета. Све повезује Андреас Сам – дечак кроз чије се искуство реконструише једно нестало детињство.

| Приче у збирци I

1–5

1. С јесени, када почну ветрови
2. Улица дивљих кестенова
3. Игра
4. Погром
5. Прича од које се црвени

6–10

6. Серенада за Ану
7. Ливада, у јесен
8. Вереници
9. Замак осветљен сунцем
10. Ливада

Приче у збирци II

11–15

- 11. Док му бишту косу
- 12. Прича о печуркама
- 13. Мачке
- 14. Крушке
- 15. Коњи

16–19

- 16. Човек који је долазио из далека
- 17. Из баршунастог албума
- 18. Дечак и пас
- 19. Еолска харфа

Збирка прича или роман?

Зашто збирка прича

- Сам Киш дело одређује као збирку прича.
- Свака прича има сопствено тематско и композиционо језгро.
- **Фрагментарност** је једна од кључних особина књиге.

Шта је снажно повезује

- Исти средишњи лик – Андреас Сам.
- Иста породица, време и простор детињства.
- Мотиви и теме враћају се из приче у причу и стварају јединствену целину.

Приповедачи

Наведи приповедаче:

Прво лице из перспективе дечака и

треће лице из перспективе одраслог човека.

У „Дечаку и псу“ наратију преузима **Динго**, што шири свет приче изван људске перспективе.

Које две приче Андреас каже да ће написати?

Дечак и пас, Еолска харфа

Пролози и епилози

Пролози

- **Лирски пролог** – „С јесени, када почну ветрови“.
- **Епски пролог** – „Улица дивљих кестенова“.

Први отвара атмосферу и мотивски свет; други покреће потрагу за изгубљеним простором детињства.

Епилози

- **Епски епилог** – „Дечак и пас“.
- **Лирски епилог** – „Еолска харфа“.

Први завршава једну причу о губитку; други читаву књигу претвара у звук памћења и будућег писања.

Лирски пролог – „С јесени, када почну ветрови“

- Једина прича у збирци штампана курзивом и снажно лиризована. Наведи све кључне мотиве које препознајеш?
- У малом простору окупља кључне мотиве целе књиге: **потрагу за идентитетом, смрт, јеврејство, сиромаштво, мирисе, мајчину бригу и осећање различитости.**
- Јесењи ветар, кестенови и чулни доживљај света најављују поступак памћења: прошлост се не враћа као непрекидна прича, него као слика, мирис и звук.
- Зато је овај пролог **својеврсна „шифра“ за читање целе збирке.**

„Улица дивљих кестенова“ – простор који постоји у сећању

Повратак у улицу детињства није повратак у стварни простор него сукоб памћења и садашњости.

Одрасли приповедач тражи улицу свог детињства. Улица и кућа су измењене или нестале, али се у сећању враћају као доказ једног изгубљеног света.

Шта је сада на месту његове и Анине собе?

Леја са луком.

Шта носи са собом када покушава да пронађе стару улицу?

Фотографију

Која је његова адреса?

Бемова 27

„Еолска харфа“ – како настаје писац

Две бандере и жице дечја машта претвара у инструмент.

Ветар производи звук, а одрасли Андреас у том звуку ретроактивно чита сопствену судбину.

У њиховом звуку сада чује оно што није могао знати: одлазак, нестанак оца, нови живот и будуће писање.

Прича спаја дечју фантазију и зрелу свест: оно што је некада било игра сада постаје симбол времена и памћења. Епилог сугерише да је писање покушај да се хаотична прошлост претвори у смисаону, мада непотпуну, причу.

Андреас Сам – центар књиге

Опиши Андреаса Сама.

- Осетљив, маштовит, радознао и снажно везан за природу и животиње.
- Свет разуме кроз чулне детаље: мирис, боју, додир, звук, укус.
- Дете често не разуме историјски смисао онога што види; управо та ограничена перспектива појачава трагичност.
- Машта му служи као одбрана од глади, страха, стида и породичне несигурности.
- У њему се већ назире будући писац: сакупља трагове, памти детаље и претвара искуство у причу.

Породица Сам

Ко чини породицу Сам?

- **Едуард Сам** – отац: ексцентричан, учен, нестабилан, понекад комичан.
- **Марија** – мајка: практична, брижна и упорна; она одржава породични живот у условима сиромаштва и несигурности.
- **Ана** – сестра: део Андреасовог свакодневног света, школских и љубавних епизода.

Породица није приказана као складна идилична целина, већ као заједница која покушава да преживи историјски лом.

Мајка Марија и шира породица

Мајка Марија

Који предмет одређује
његову мајку? Чиме се она
бави?

- Њен предметни знак је **Singer машина са ножном педалом**; плете и шије да би породица преживела.
- Брига је код ње практична: храна, одећа, лечење, селидба и свакодневно одржавање породице.
- Њена љубав није сентиментална декларација, него истрајност у оскудици.

Шира породица – ко се још помиње

- У књизи се појављују и рођаци који проширују породичну меморију.
- **Стрина Ребека и стриц Андреј** помињу се као повратници из логора.
- Њихово присуство показује да породична историја није издвојена од колективног страдања.

Теме и мотиви

Детињство је у средишту, али иза њега стоје јеврејство, Холокауст, глад, страх, губитак и потреба да се све то сачува од заборава.

Јеврејство – идентитет и судбина

Јеврејство није у збирци идеолошка тема, већ породична и егзистенцијална чињеница. У којим причама се јавља овај мотив?

Оно се открива кроз породично порекло по оцу, игру и породична сећања, документе и рођаке, али и кроз страх, прогон и нестанак оца.

Најјасније се тематизује у „Игри“, док „Погром“ и „Серенада за Ану“ показују како историјски страх улази у свакодневицу детета.

„Игра“ – породично порекло у дечјој игри

Шта се догађа

Андреас се игра трговца перјем. Едуард га посматра кроз кључаоницу и у синовљевом понашању препознаје сопственог оца, Макса Ахашвероша. Безазлена дечја игра тако несвесно понавља породични образац.

Зашто је важна

Сцена открива Андреасово јеврејско порекло и повезује га са мотивом лутања. Оно што дете не разуме, отац препознаје као знак породичног памћења и судбине.

Ахасвер и мотив лутања

У „Игри“ Андреас несвесно обнавља породични образац трговца перјем. Едуард у синовљевој игри препознаје свог оца, Макса Ахашвероша.

Име Ахашверош призива традицију **Ахасвера, Вечног Јеврејина – вечног луталице**, па мотив порекла прелази у мотив живота без сигурног дома.

Где Андреас Сам жели да оде?

Жели да оде код деде на Цетиње.

Када Андреас Сам машта о одласку?

ВЕРЕНИЦИ – после сукоба са Фаркашем који га је задиркивао због Јулије.

ЗАМАК ОСВЕТЉЕН СУНЦЕМ – када је изгубио Молнарову краву и из страха измишља свет фантазије.

Где се све јавља мотив лутања и путовања?

Лутање није само симбол: **породица се сели, отац нестаје, Андреас машта о одласку, путеви и железница непрестано воде ка неком другом месту.**

Холокауст – присуство кроз одсуство

Да ли Андреас зна нешто о Холокаусту?

Андреас не добија потпуно објашњење света који се распада. Он чује да су људи одведени, види да се не враћају, пита путнике да ли су негде срили његовог оца. Одрасли читалац препознаје историјски смисао који дете не може да обухвати. Зато је Холокауст у књизи **и историјска чињеница и рупа у породичном сећању.**

Кључно

Најстрашније није само оно што је изречено, него и оно што остаје без одговора: где је отац, ко се враћа, ко је нестао, шта се заиста догодило.

„Погром“ – рат виђен одоздо

- Приповедач не објашњава политичке узроке; **видимо снег, гомилу, гурање и храну.**
- Дете иде за масом јер жели да разуме шта се дешава, али не добија целу слику.
- Андреас прати гомилу не схватајући шта се дешава. У ратној гужви људи грабе храну; њему непозната жена даје конзерву. Глад и хаос виђени су очима детета.

Страх који се претвара у музику

Серенада за Ану

Ноћни звуци прво изазивају страх да су дошли по оца, а затим се претварају у музику: млади Фукс свира серенаду Ани и оставља цвеће. Историјски страх на тренутак уступа место нежности и младалачком осећању.

Потрага за изгубљеним оцем – предмети и документи

Препознатљиви трагови

По којим предметима Андреас памти оца?

Отац се памти по шеширу, штапу и наочарима.

У којој причи се последњи пут јавља отац као жива фигура?

„Вереници“ чувају једну од последњих слика живог оца.

У којим причама се посебно отвара тема потраге за оцем?

У „Човеку који је долазио из далека“ Андреас пита путнике да ли су негде срили његовог оца.

У „Из баршунастог албума“ већ се говори о одвођењу и претпостављеној смрти.

Документ као очево наслеђе

- Андреас кришом од мајке чува очев **велики југословенски и међународни ред вожње** као драгоцену наслеђе.
- Помињу се **отпусна листа из Ковина, хербаријум, крштеница и друга породична документа.**
- Документи код Киша постају средство реконструкције: материјални траг човека који више није доступан.

Документи и фрагменти прошлости

- Како се зове Едуардова сестра и који документ се ту појављује?
- Шта је у школској књижици наведено као разлог изостанка 13. фебруара 1944?
- Шта стоји на месту имена оца у његовој књижици?
- О чему пише на писменом задатку?

- Олга; писмо сестри Олги и отпусна листа из Ковина.
- Недостатак обуће.
- Дуга таласаста линија – „пусто море“.
- О „Осмеху хлеба“.

Едуард Сам – отац као лик и празнина

У причама је присутан као ексцентрик, склон алкохолу, ботаничар, човек необичних идеја и снажне имагинације.

Како збирка напредује, он све више постаје одсутна фигура о којој се пита, коју се тражи и чији се трагови чувају.

Његово нестајање одражава биографску чињеницу Кишовог оца, али у књижевности прераста у универзални мотив изгубљеног родитеља.

Вереници

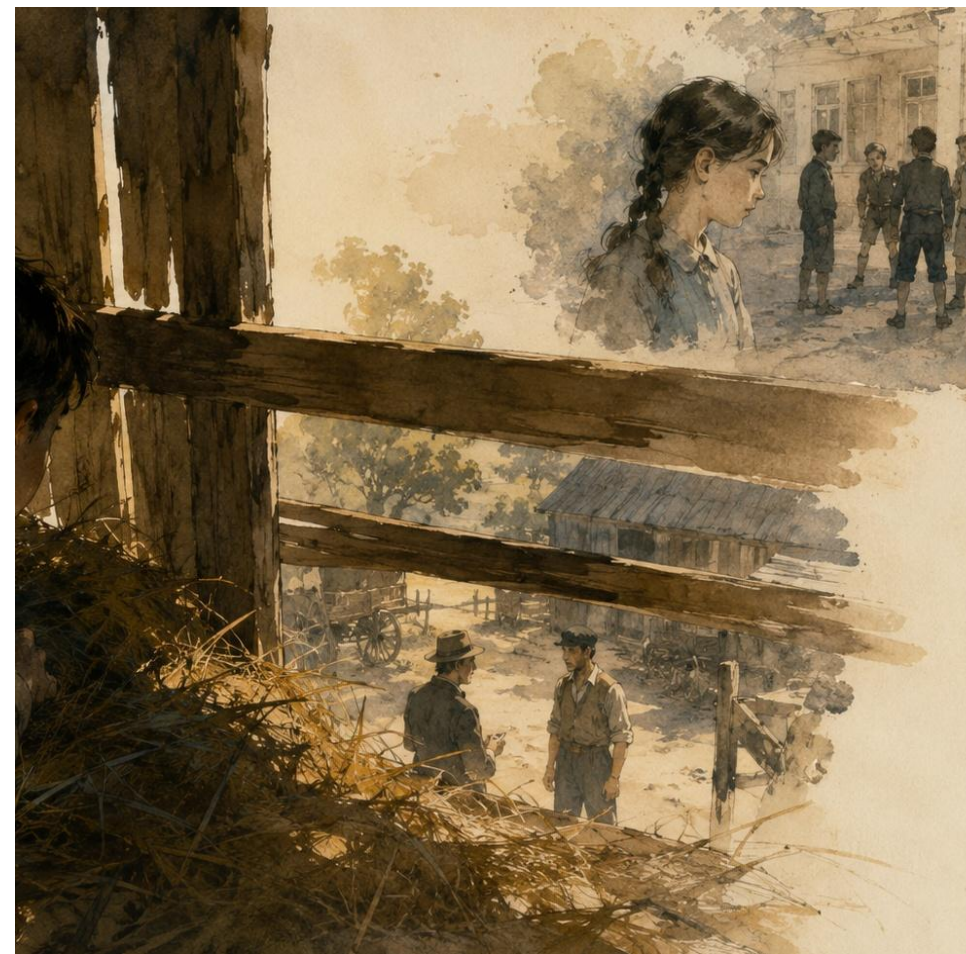
Прва љубав, стид и сенка оца

Андреас се крије у сену и слуша разговор оца Едуарда Сама и господина Хермана.

Приповедање се затим ретроспективно враћа на Јулију Сабо, пољубац и Фаркаша који га задиркује.

Стид, прва љубав и страх од подсмеха добијају тежину великих догађаја јер су виђени из дечје перспективе.

Оквир чува и једну од последњих слика живог оца: љубавна прича постаје и прича о губитку.

Албум као породична архива

Из баршунастог албума

Прича је организована у седам нумерисаних фрагмената – као породични албум. Стрина Ребека и стриц Андреј враћају се из логора; вест о очевој смрти улази у породицу. Мајчино плетење показује борбу за свакодневни опстанак. Пред одлазак Андреас кришом бира очеве рукописе, фотографије, документа и „Кондуктер“ као наслеђе. Школска књижица и породични папири постају доказ постојања и средство борбе против заорава.

Човек који је долазио из далека

После проласка војске стижу путници са мазгама. Андреас их пита да ли су негде срили његовог оца, одведеног пре две године – одговор поново изостаје.

Ливада, у јесен — лирско и документарно

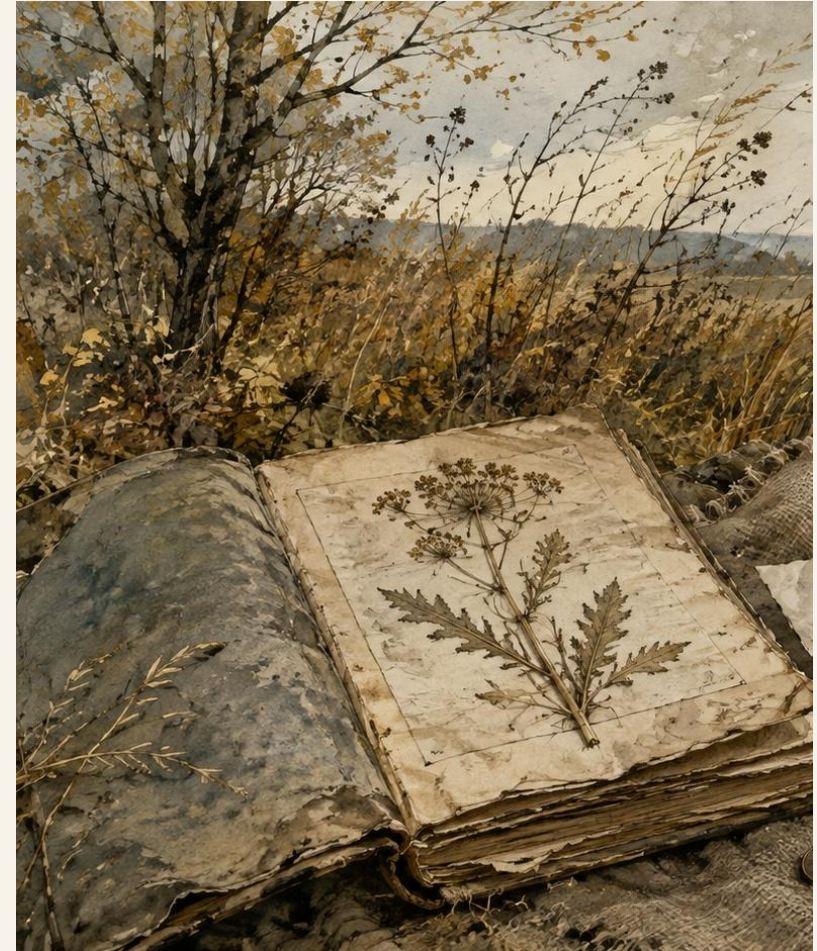
Ливада, у јесен

После одласка циркуса остаје згажена, празна ливада; појављује се Едуард Сам са хербаријумом, а опис природе прелази у ироничан портрет оца.

Очев Herbarium Pannoniensis и рецепт из немачког куvara уводе документарне трагове у лирски призор.

Наличје рецепта, упрљано изметом, спаја узвишено и ниско, лирско и гротескно — један од препознатљивих Кишових поступака.

Важно: не мешати са причом „Ливада“, у којој су у средишту шуга, лекар и сумпор.

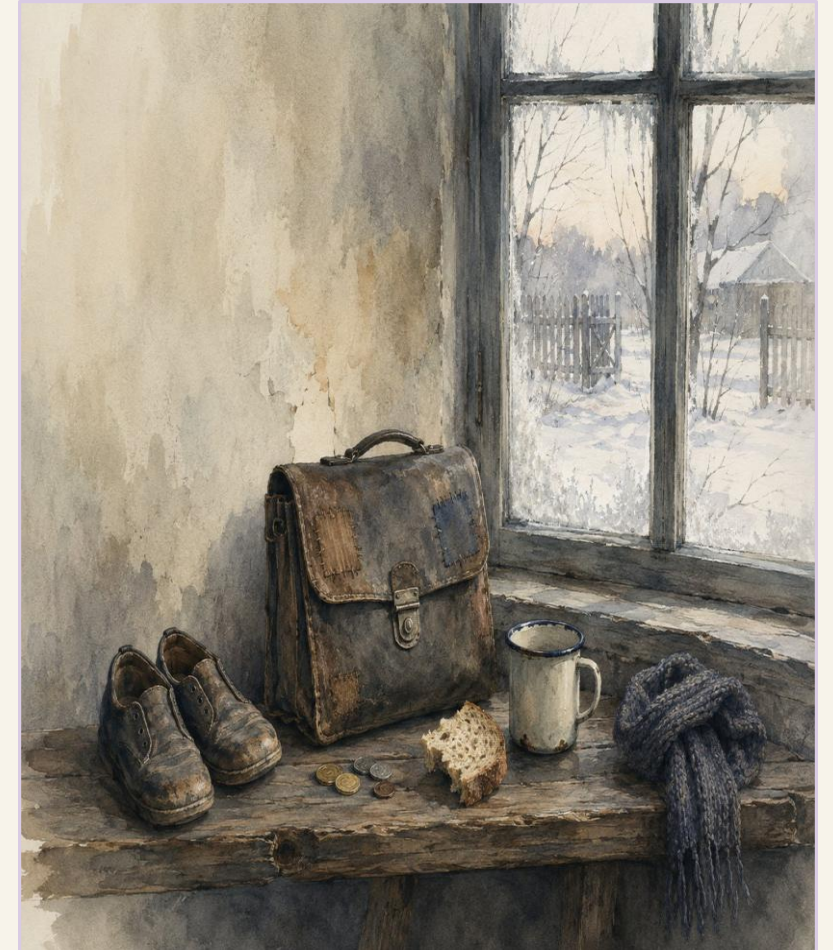
Сиромаштво, глад и стид

По чему све можемо видети да је његово детињство било тешко? Шта све мора да ради? Имају ли новца за храну?

- Дечак **ради код сељака и чува стоку**; рад није авантура него начин да породица опстане.
- Недостатак новца појављује се у свакодневним ситуацијама – **лек, храна, одећа, школске обавезе.**
- Сиромаштво ствара стид, али Киш истовремено истиче достојанство и осетљивост детета.

Од кога је често позајмљивао хлеб?

Од госпође Сабо

Сиромаштво – конкретни трагови у причама

Глад и оскудица

„Прича о печуркама“

„Крушке“

„Прича од које се црвени“

Понижење и рад

„Док му бишту косу“

„Ливада“

Понижење и глад

Док му бишту косу

Учитељица Риго оставља Андреаса да чисти кокошињац, а потом га позива на јело. Њему је милостиња непријатна; касније му мајка и Ана чисте вашке из косе.

Прича о печуркама

Мајка, Ана и Андреас налазе мноштво печурака и већ замишљају храну за зиму. Стари Хорват им каже да су отровне, па радост нестаје једним потезом.

Стид

Ливада

Андреас и Ана имају шугу. Дечак иде по сумпор за лечење, свестан да нема довољно новца. Лекар му ипак даје лек, па се стид претвара у осећање олакшања и победе.

На шта му мирише лекаров мантил?

Како је описан пас?

Прича од које се црвени

После сна Андреас схвата да је поквасио кревет и стиди се. Истог дана у школи његов састав поново бива проглашен најбољим – стид и понос стоје један уз други.

„Крушке“ – мирис, рад и понижење

Шта се догађа

После напорног рада у пољу Андреас посматра бербу крушака. За разлику од одраслих, плодове бира по мирису: принесе их носу, загризе или одбаци.

Веза са темом

Госпођа Молнар му се подсмева и пореди га са псом. Кратка сцена спаја тежак рад, социјално понижење и Андреасову изузетну чулну осетљивост на природу.

Природа као уточиште и језик

Наведи шта се све јавља из природе? Зашто је то важно?

- **Ливаде, кестенови, траве, печурке, крушке, животиње и мириси** нису само декор – они су **начин на који дете осећа свет.**
- Чулни детаљ често покреће сећање: мирис може да врати читав призор, а звук жица да постане „музика“ прошлости.
- Кишова лирска проза настаје управо у додиру конкретног предмета и снажног осећања.

Животиње – невиност, страдање и беспомоћност

Које животиње имају важну улогу у збирци?

Коњи, мачке, Динго и крава Наранца нису само део сеоског пејзажа: преко њих Андреас учи о нежности, беспомоћности, одговорности и губитку.

Мачићи, коњи и Динго непосредно страдају; Наранца није жртва у истом смислу, већ је део Андреасовог рада, страха и фантазије.

Животиње тако појачавају тему невиности у свету који је суров и према људима и према живим бићима.

Животиње

Мачке

Андреас налази напуштене мачиће и покушава да их нахрани. Када схвати да не умеју да једу и да ће угинути, каменом им прекида муке, а затим их сахрањује заједно с каменом. Дечја намера да помогне завршава се суровим чином – једна од најмрачнијих прича у збирци.

Шта закопава заједно са мачићима?

Камен

Коњи

Војни коњи гладују јер нема сена. Андреас посматра њихово пропадање и смрт; људска неодговорност и ратна беда огледају се у судбини животиња.

Крава Наранца

Замак осветљен сунцем

Чувајући краву Наранцу, Андреас је губи из вида док другима препричава радњу романа из петпарачке серије „Капетан Сребрног звона“. Са Дингом креће у потрагу, машта о бегу и јуначким подвизима, а затим сазнаје да је Наранца пронађена.

РАНИ ЈАДИ

„Дечак и пас“

Динго постаје приповедач. Андреас мора да оде, везује га за врбу, а потом, када пас потрчи за колима, тражи да га отерају. Из Беркијевог одговора сазнаје да се Динго вратио уморан и испребијан, одбио храну и сутрадан угинуо. Његова смрт спаја физичко страдање и тугу због растанка.

Шта му г. Берки каже да купи од враћеног новца?

Налив-перо

Главни мотиви и њихова значења

Мотив

кестенови / јесен

улица / кућа

пас и животиње

храна

воз / пут / пресељење

документи / фотографије

жице / ветар

Значење

пролазност и детињство

изгубљени завичај и памћење

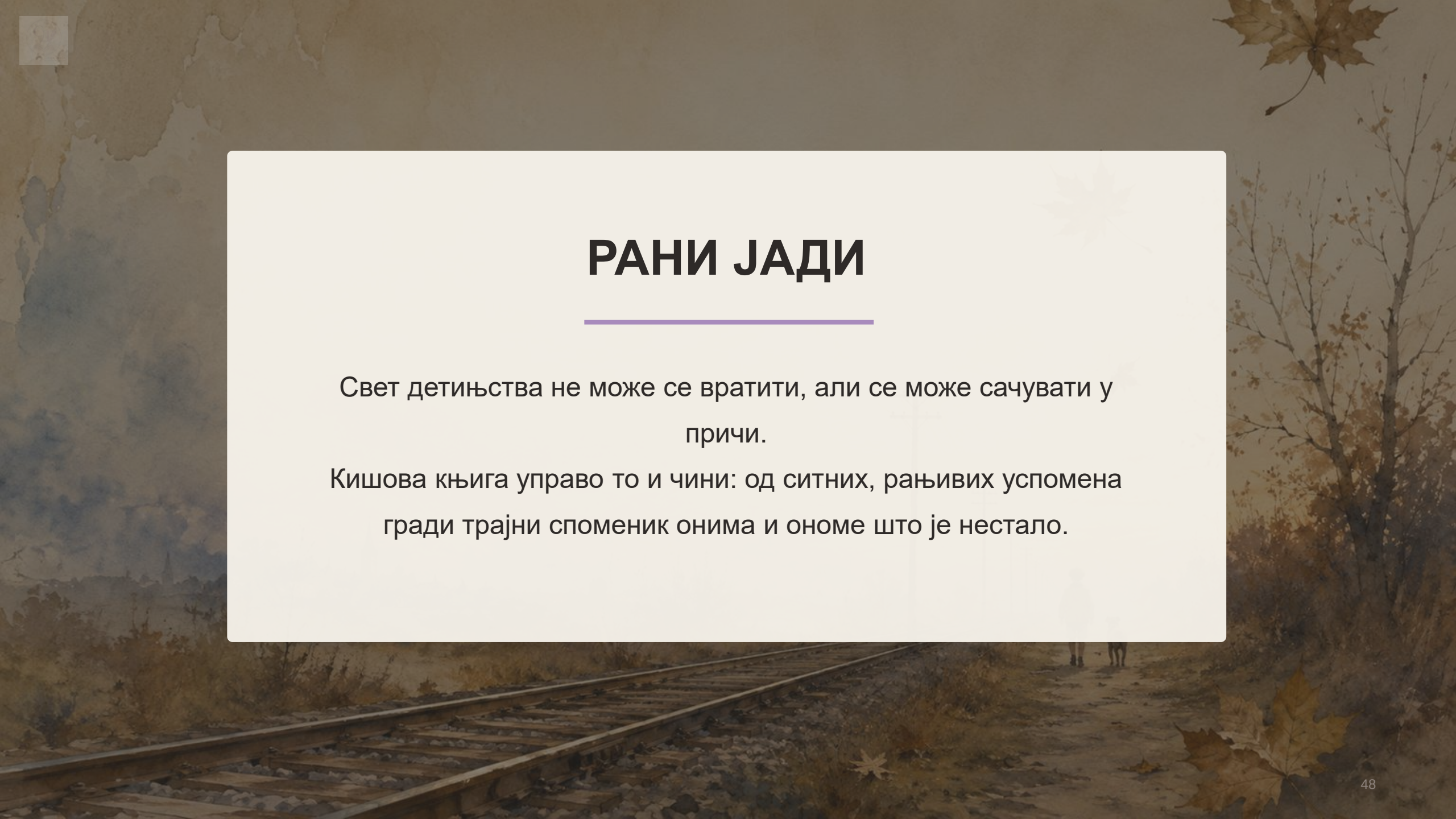
нежност, страдање, верност

сиромаштво и телесна стварност

лутање, прогон, одлазак

доказ постојања и борба против заборава

звук времена и стваралачка имагинација

РАНИ ЈАДИ

Свет детињства не може се вратити, али се може сачувати у
причи.

Кишова књига управо то и чини: од ситних, рањивих успомена
гради трајни споменик онима и ономе што је нестало.